

др СТЕВАН ЛИЛИЋ • мр СВЕТИСЛАВА БУЛАЈИЋ

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА

ЗА IV РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ и III и IV РАЗРЕД СРЕДЊИХ СТРУЧНИХ ШКОЛА

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ
БЕОГРАД

Рецензенти

др БОРИВОЈЕ ШУНДЕРИЋ, редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

МИЛАН ГАЧАНОВИЋ, професор Прве београдске гимназије у Београду

АНИТА МАЛЕШЕВИЋ, професор Правне и биротехничке школе
„Димитрије Давидовић“ у Земуну

Уредници

ДИМИТРИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ

ИГОР ЈОВИЧИЋ

Одговорни уредник

ТАТЈАНА КОСТИЋ

За издавача

ДРАГОЉУБ КОЈЧИЋ,

в. д. директора и главног уредника

Министар просвете и спорта Републике Србије решењем број 650-02-01052/2006-06 од 10.09.2006. године одобрио је овај уџбеник за издавање и употребу у IV разреду гимназије и III и IV разреду средњих стручних школа.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

37.016:342.4(497.11)(075.3)

37.06:342.7(075.3)

ЛИЛИЋ, Стеван, 1948-

Устав и права грађана : за IV разред гимназије
и III и IV разред средњих стручних школа / Стеван
Лилић, Светислава Булајић. - 4., прерађено изд.
- Београд : Завод за уџбенике, 2013 (Нови Сад :
Сајнос). - 189 стр. ; 24 cm

Тираж 4.000. - Речник појмова и израза: стр.
176-183. - Библиографија: стр. 185.

ISBN 978-86-17-18367-5

1. Булајић, Светислава, 1964- [аутор]

COBISS.SR-ID 199119372

ISBN 978-86-17-18367-5

© ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд, 2006-2013.

Ово дело не сме се умножавати, фотокопирати и на било који други начин репродуковати, ни у целини ни у деловима, без писменог одобрења издавача.

ПРЕДГОВОР ЧЕТВРТОМ ИЗДАЊУ

УСТАВ И ПРАВНА ДРЖАВА

Устав и права грађана је уџбеник који настоји да помогне ученицима гимназија и средњих стручних школа да разумеју теоријске, историјске, и политичке основе појаве модерних устава, људских и грађанских права и слобода, владавине права и демократије, те основних принципа организације модерне државе.

Истовремено, овај Уџбеник има за циљ да ученици стекну јаснију представу о специфичностима уставног поретка Србије и основним институцијама Устава Србије од 2006. године. Он такође има за циљ да подстакне ученике на критичко мишљење како о уставним и правним традицијама Србије, тако и о њеном савременом јавном и политичком животу и о припадности европској правној традицији и цивилизацији.

У четвртом издању Уџбеника *Устав и права грађана* извршене су мање допуне текста, како би се материја новелирала у односу на примену важећег законодавства (нпр. примена *Закона о забрани дискриминације* и *Закона о равнојравности њолова*, и у вези са тим увођење институције Повереника за заштиту равноправности), али и активности које су по свом карактеру уставно-правне (захтев Србије за пријем у чланство Европске уније, политички преговори са представницима привремених институција самоуправе у Приштини, и сл.).

Београд, маја 2013.

Аутори

САДРЖАЈ

ДЕО I – УСТАВ И ПРАВНА ДРЖАВА 7

ПОЈАМ И ЗНАЧЕЊЕ УСТАВА	9
ПОРЕКЛО УСТАВА	9
СХВАТАЊА ПОЈМА УСТАВА	11
Појам устава у материјалном смислу - устав као најважнији политички акт државе	13
Појам устава у формалном смислу - устав као најважнији правни акт државе	14
Синтетичка дефиниција устава – устав као најважнији политички и правни акт државе	15
ПОДЕЛЕ УСТАВА	17
ОСОБИНЕ САВРЕМЕНИХ УСТАВА	19
ПОЈАМ И НАЧЕЛА ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	24
ПОЈАМ ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	24
НАЧЕЛА ВЛАДАВИНЕ ПРАВА И ПРАВНЕ ДРЖАВЕ	25
Уставност и законитост	25
Подела власти	27
Независно судство	28
МЕСТО И УЛОГА УСТАВНОГ СУДСТВА У ЗАШТИТИ УСТАВА И УСТАВНОСТИ	32
РАЗВОЈ УСТАВНОСТИ У СРБИЈИ	35
Уставност у Србији до Првог светског рата	35
Уставност у Југославији	36
УСТАВ РАПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ЊЕГОВА САДРЖИНА	38
Начела Устава	38
Људска и мањинска права и слободе	41
Економско уређење и јавне финансије	42
Надлежности Републике Србије	44
Уређење власти	45
Уставни суд	52
Територијално уређење	53
Уставност и законитост	55
Промена Устава	57
Завршна одредба	58

ДЕО II – ДЕМОКРАТИЈА И МЕХАНИЗМИ ВЛАСТИ	59
СУВЕРЕНОСТ ДРЖАВЕ И НАРОДНА СУВЕРЕНОСТ	61
ПОЈАМ СУВЕРЕНОСТИ ДРЖАВЕ	61
ПОЈАМ НАРОДНЕ СУВЕРЕНОСТИ	61
ПОЈАМ И ЈЕМСТВА ДЕМОКРАТИЈЕ	64
ПОЈАМ И ПОРЕКЛО ДЕМОКРАТИЈЕ	64
ПРЕОБРАЖАЈИ (ГРАЂАНСКЕ) ДЕМОКРАТИЈЕ	66
ЗНАЧАЈ ДЕМОКРАТСКЕ ПРОЦЕДУРЕ – ПРИНЦИП ВЕЋИНЕ	67
ОГРАНИЧЕЊА ДЕМОКРАТИЈЕ	69
НЕДЕМОКРАТСКИ ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМИ	71
ОСТВАРИВАЊЕ НАРОДНЕ СУВЕРЕНОСТИ И ДЕМОКРАТИЈЕ	75
НЕПОСРЕДНА ДЕМОКРАТИЈА	75
Појам непосредне демократије	75
Инструменти непосредне демократије	76
ПРЕДСТАВНИЧКА ДЕМОКРАТИЈА И ВИШЕПАРТИЈСКИ СИСТЕМ	79
Појам представничке демократије	79
Порекло, појам и улога политичких странака	79
Бирачко право и институције изборног система	81
СИСТЕМИ ПРЕДСТАВНИЧКЕ ВЛАДЕ	83
Парламентарни системи	84
Председнички системи	85
Скупштински системи	86
БУДУЋНОСТ (ПРЕДСТАВНИЧКЕ) ДЕМОКРАТИЈЕ	87
ДЕМОКРАТИЈА И МЕХАНИЗМИ ВЛАСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	89
ДЕО III – ГРАЂАНИН И ЊЕГОВА ПРАВА И СЛОБОДЕ	95
ПОРЕКЛО И ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И	
СЛОБОДА	97
АНТИЧКО ДОБА	97
СРЕДЊИ ВЕК	98
НОВИ ВЕК	99
Природно право и људска права	99
Прве декларације о правима човека и устави	100
МЕЂУНАРОДНА ЗАЈЕДНИЦА И ЉУДСКА ПРАВА	103
ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА ..	106
ПОДЕЛА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	106
ЧЕТИРИ ГЕНЕРАЦИЈЕ СЛОБОДА И ПРАВА	107
ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА	110
ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА	111
ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА И ГРАЂАНСКЕ СЛОБОДЕ У СРБИЈИ	112
ЛИЧНА ПРАВА И СЛОБОДЕ	112

ПОЛИТИЧКЕ СЛОБОДЕ И ПРАВА	115
СОЦИЈАЛНА И ЕКОНОМСКА ПРАВА	117
ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ	119
ПРАВА ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ПРАВА МАЊИНСКИХ ГРУПА	120
ОСТВАРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	124
ОСТВАРИВАЊЕ ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	124
ЗАШТИТА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ СЛОБОДА И ПРАВА	125
ОГРАНИЧЕЊА ЉУДСКИХ И ГРАЂАНСКИХ ПРАВА И СЛОБОДА	128
ДУЖНОСТИ ГРАЂАНИНА	130

ДЕО IV – ДРЖАВА КАО ОРГАНИЗАЦИЈА, РЕПУБЛИКА СРБИЈА КАО ДРЖАВА, АУТОНОМИЈА И ЛОКАЛНА САМОУПРАВА .....

133

ДРЖАВА КАО ОРГАНИЗАЦИЈА	135
ПОЈАМ ДРЖАВЕ	135
ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ ДРЖАВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	136
Појам државне организације	136
Елементи државне организације	137
а) Нормативни елемент (циљ)	137
б) Субјективни елемент (кадрови)	138
в) Материјални елемент (средства)	139
г) Организационо повезивање (организациона структура)	141
Реални, територијални и персонални принцип формирања државних органа	142
Инокосни и колегијални принцип формирања државних органа	143
Хијерархијски принцип и принцип субординације код државних органа ...	146
Принцип централизације и децентрализације (деконцентрација)	148
ТЕРИТОРИЈАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА ДРЖАВЕ	152
УНИТАРНА И СЛОЖЕНЕ ДРЖАВЕ	152
Унитарна држава	153
Сложене државе	153
РЕПУБЛИКА СРБИЈА КАО ДРЖАВА	156
ТЕРИТОРИЈАЛНА АУТОНОМИЈА	157
Појам и врсте аутономије	157
Појам и врсте територијалне аутономије	158
Аутономне покрајине као облик територијалне аутономије у Србији	159
Аутономне покрајине по Уставу Републике Србије (2006)	160
а) Војводина	160
б) Косово и Метохија	161
ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	162
Локална самоуправа и локална демократија	162

Изворни делокруг и пренети послови	163
Локална самоуправа у Србији	165
Општина као основна јединица локалне самоуправе	166
Заштита локалне самоуправе	167
Додатак	169
Универзална декларација о људским правима	171
РЕЧНИК ПОЈМОВА И ИЗРАЗА	176
ЛИТЕРАТУРА	185

Др Стеван Лилић, мр Светислава Булајић

УСТАВ И ПРАВА ГРАЂАНА
за IV разред гимназије и III и IV разред средњих стручних школа

Четврто, прерађено издање, 2013. година.

Издавач
Завод за уџбенике – Београд
Обилићев венац 5
www.zavod.co.rs

Ликовни уредник
Аида Спасић

Лектор
Никола Сарић

Графички уредник
Борис Поповић

Коректори
Ружица Јовановић
Душанка Торбица

Припрема за штампу
„ДУГА“ – Краљево

Обим: 12 штампарских табака

Формат: 16,5 × 23,5 cm

Рукопис предат у штампу маја 2013. године.

Штампање завршено маја 2013. године.

Штампа „Сајнос“, Нови Сад